

اطلاعات گمراه کننده (Disinformation) اطلاعات نادرست (Misinformation)

شناسایی و پیشگیری

اطلاعات گمراه‌کننده (Disinformation) اطلاعات نادرست (Misinformation)

شناسایی و پیشگیری

توانا
TAVANA

آموزش‌سکده آنلاین
برای جامعه مدنی ایران

e-collaborative

for civic education

<https://tech.tavaana.org>

پروژه

e-collaborative
for civic education

www.eciviced.org

اطلاعات گمراه‌کننده (Disinformation)
اطلاعات نادرست (Misinformation)
شناسایی و پیشگیری

ناشر: E-Collaborative for Civic Education

بهار ۱۴۰۳

© E-Collaborative for Civic Education 2024

e-collaborative for civic education

ECCE (E-Collaborative Civic Education) یک سازمان غیرانتفاعی در ایالات متحده آمریکا تحت 501c3 است که از فناوری اطلاعات و ارتباطات برای آموزش و ارتقای سطح شهروندی و زندگی سیاسی دموکراتیک استفاده می‌کند.

ما به عنوان بنیان‌گذاران و مدیران این سازمان اشتیاق عمیق مشترکی داریم که شکل‌دهنده ایده‌های جوامع باز است. همچنین برای ما، شهروند، دانش شهروندی، مسئولیت و وظیفه شهروندی یک فرد در محافظت از جامعه سیاسی دموکراتیک پایه و اساس کار است؛ همان‌طور که حقوق عام بشر که هر شهروندی باید از آن‌ها برخوردار باشد، اساسی و بنیادی هستند. ECCE دموکراسی را تنها نظام سیاسی قادر به تأمین طیف کاملی از آزادی‌های شهروندی و سیاسی برای تک‌تک شهروندان و امنیت، برابری و عدالت می‌داند. ما دموکراسی را مجموعه‌ای از ارزش‌ها، نهادها و فرایندها می‌دانیم که میسر صلح، توسعه، تحمل و مدارا، تکررگرایی و جوامعی شایسته‌سالار است که به کرامت انسانی و دستاوردهای انسانی ارج می‌گذارند.

ما پروژه اصلی ECCE یعنی «آموزش‌شکده توانا: آموزش‌شکده مجازی برای جامعه مدنی ایران» را در سال ۲۰۱۰ تأسیس کردیم. آموزش‌شکده توانا در ارائه منابع و آموزش در دنیای مجازی در ایران، یک نهاد پیشرو است. توانا با ارائه دوره‌های آموزشی زنده در حین حفظ امنیت و با ناشناس ماندن دانشجویان، به یک جامعه آموزشی قابل اعتماد برای دانشجویان در سراسر کشور تبدیل شده است. این دروس در موضوعاتی متنوع مانند نهادهای دموکراتیک، امنیت دیجیتال، حقوق زنان، و بونویسی، جدایی دین و دولت و توانایی‌های رهبری ارائه می‌شوند. آموزش‌شکده توانا آموزش زنده دروس و سمینارهای مجازی را با برنامه‌هایی مثل مطالعات موردی در جنبش‌های اجتماعی و گذارهای دموکراتیک، مصاحبه با کنشگران و روشنفکران، دستورالعمل‌های خودآموز، کتابخانه مطالب توصیفی، ابزارهای کمکی و راهنمایی برای آموزشگران ایرانی و حمایت مداوم و ارائه مشاوره آموزشی برای دانشجویان تکمیل کرده است.

تلاش ما برای توسعه توانایی‌های آموزش‌شکده توانا متوجه گردآوردن بهترین متفکران ایران و سدهای حذف‌شده است. به همین ترتیب، به دنبال انتشار و ارتقای آثار مکتوب روشنفکران ایرانی هستیم که ایده‌های آنان در جمهوری اسلامی ممنوع شده است.

یکی از نقاط تمرکز تلاش توانا، ترجمه متون کلاسیک دموکراسی و مقالات معاصر در این باره و نیز ترجمه آثار مرتبط با جامعه مدنی، حقوق بشر، حاکمیت قانون، روزنامه‌نگاری، کنشگری و فناوری اطلاعات و ارتباطات است. امید ما این است که این متون بتواند سهمی در غنای فردی هم‌وطنان ایرانی و بساختن نهادهای دموکراتیک و جامعه‌ای باز در ایران داشته باشد.

سپاسگزار بازتاب نظرات و پیشنهادهای شما!

فهرست

۷	مقدمه
۸	اطلاعات نادرست (Misinformation)
۱۱	اطلاعات گمراه کننده (Disinformation)
۱۴	مقابله با اطلاعات گمراه کننده و اطلاعات نادرست
۱۶	استفاده جمهوری اسلامی از اطلاعات گمراه کننده و نادرست در برابر مخالفان و رسانه‌های مخالف
۲۳	منابع

مقدمه

در جهان مدرن، سرعت انتقال اطلاعات روز به روز بالاتر می‌رود. این انتقال گسترده اطلاعات اگرچه جنبه‌های مثبت و کارآمد فراوانی دارد ولی در عین حال می‌تواند موجب گسترش اطلاعات گمراه‌کننده (Disinformation) و نیز اطلاعات نادرست (Misinformation) شود. در واقع Misinformation به اطلاعات غلطی گفته می‌شود که به عنوان یک حقیقت و اطلاعات درست ارائه می‌شود، اما Disinformation نوعی از اطلاعات تقلبی است که به عمد و با هدف فریب و گمراه کردن افراد ساخته و منتشر می‌شود. به عبارت دیگر Misinformation و Disinformation هر دو اطلاعات غلط و نادرست هستند با این تفاوت که در انتشار اولی عمدی وجود ندارد اما دومی عامدانه نادرست منتشر می‌شود.

شناخت این دو مفهوم در حوزه رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی و جامعه دارای اهمیت بسیاری است. در این کتابچه، در یک نگاه کلی به توضیح این دو مفهوم و چگونگی شناسایی آن‌ها می‌پردازیم و همچنین راه‌هایی برای پیشگیری از به‌وجود آمدن و بازنشر آن‌ها را ارائه می‌دهیم.

توضیح این نکته نیز ضروری است که از آن‌جا که کاربرد این مفاهیم در زبان فارسی امری نو است هنوز معادل جاافتاده و متداولی برای آن‌ها وجود ندارد و معادل‌های متفاوتی برای آن‌ها به کار می‌رود. در این کتابچه «اطلاعات گمراه‌کننده» معادل Disinformation و «اطلاعات نادرست» معادل Misinformation در نظر گرفته شده است

اطلاعات نادرست (Misinformation)

تعریف

اطلاعات نادرست یا Misinformation، اطلاعات غلط یا ناقصی است که نیت خاصی پشت نشر آن وجود ندارد و ممکن است به اشتباه یا به علت کم‌دقتی در سنجش اعتبار منابع منتشر شود. حتی ممکن است توسط افرادی ناآگاه که اطلاعات را اشتباه منتشر می‌کنند، گسترش پیدا کند و از طریق رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی مدام بازنشر شود.

نحوه شناسایی

برای شناسایی اطلاعات نادرست (Misinformation)، آگاهی از مهارت‌های اصولی ارزیابی منابع و تفسیر اطلاعات، بسیار مفید است. تحقیق درباره منابع و اطلاعات منتشرشده و همچنین بهره‌گیری از چند منبع مختلف برای تایید آن اطلاعات، می‌تواند کارساز باشد. اطلاعاتی که منتشر می‌شود اگر در همان نگاه و برداشت اول، بسیار ناهمخوان با واقعیت است و ظن شایعه‌بودن آن می‌رود، باید مورد توجه و حساسیت قرار گیرد، چراکه می‌تواند اطلاعات نادرست (Misinformation) باشد. در ادامه به بررسی راه‌های تحقیق و تشخیص اطلاعات نادرست می‌پردازیم که یک فرآیند پیچیده است.

- **بررسی اطلاعات منبع:** ابتدا باید بررسی کرد که اطلاعات از کجا آمده است. منبع معتبری آن را ارائه کرده یا خیر. اگر منبع قابل اعتماد نباشد، احتمال این که اطلاعات

- اشتباه باشد، بالا می‌رود.
- **بررسی دقیق عبارات:** جدای از منبع اطلاعات و حتی اگر منبع معتبر باشد باید به محتوا و عبارات اطلاعات نیز توجه کرد؛ اگر اطلاعات حاوی عبارات یا ادعاهایی به نظر بی‌پایه هستند، احتمال غلط بودن آن بالا می‌رود.
  - **بررسی و مقایسه اطلاعات با منابع معتبر:** در حوزه و زمینه آن اطلاعات، می‌توان از منابع معتبر مرتبط استفاده کرد تا صحت اطلاعات را سنجید. اگر منابع مستقل و معتبر محتوا را تایید نکنند، باز احتمال غلط بودن اطلاعات بالا می‌رود.
  - **بررسی اطلاعات توسط افراد متخصص:** اگر محتوای اطلاعات، مسائل پیچیده‌تری را شامل می‌شود پیشنهاد می‌شود به افراد متخصص مراجعه شود تا اطلاعات از سوی آن‌ها مورد بررسی قرار بگیرد و از قدرت تحلیل و میزان دانش آن‌ها برای بررسی صحت اطلاعات استفاده شود.
  - **استفاده از ابزارهای تحقیق:** ابزارهای تحقیق اینترنتی در قالب منابعی مانند وبسایت‌های راستی‌آزمایی (Fact-checking websites) نیز می‌توانند به شناسایی اطلاعات نادرست کمک کنند. این سرویس‌ها اغلب ادعاها و اخبار را بررسی می‌کنند و اطلاعات درست و نادرست را تشخیص می‌دهند.
  - **ممنوعیت انتشار:** در صورت اطمینان از اشتباه بودن اطلاعات، از انتشار آن در شبکه‌های اجتماعی و پیام‌رسان‌ها خودداری کنید تا از گسترش اطلاعات نادرست جلوگیری شود.

توجه

تشخیص اطلاعات نادرست نیاز به دقت و توجه دارد؛ گاهی اوقات ممکن است اطلاعات، درست به نظر بیایند، اما در واقع غلط باشند. به همین دلیل باید مراقب باشید و به تحقیقات و منابع معتبر اعتماد کنید تا از گسترش اطلاعات نادرست جلوگیری کنید.

پیشگیری

به‌اشتراک‌گذاری اطلاعات دقیق از منابع معتبر می‌تواند از گسترش اطلاعات نادرست (Misinformation) جلوگیری کند. ترویج مهارت‌های چگونگی آگاهی از رسانه‌ها و

ارتباطات ایمن نیز می‌تواند به افراد کمک کند تا از اطلاعات نادرست محافظت کنند.

اطلاعات گمراه‌کننده (Disinformation)

تعریف

اطلاعات گمراه‌کننده یا Disinformation به اطلاعات تقلبی یا غلطی اشاره دارد که با هدف تلاش برای تضعیف، مخدوش کردن یا گمراه‌سازی مخاطبین منتشر می‌شوند. این اطلاعات معمولاً با دقت تدارک دیده شده و توسط افراد یا ارگان‌هایی با اهداف خاص منتشر می‌شوند. Disinformation اغلب با مقاصد سیاسی، اقتصادی یا اجتماعی نشر می‌یابد.

نحوه شناسایی

شناسایی اطلاعات گمراه‌کننده (Disinformation) اغلب به انجام تحلیل منابع پیرامون محتوای تغییر داده‌شده بستگی دارد. افراد باید به صورت دقیق‌تر به محتوای منتشرشده توجه کنند و تلاش کنند محتوای معتبر و منابع موثق را در آن میان شناسایی کنند. شناسایی اطلاعات گمراه‌کننده (Disinformation)، که به عنوان اطلاعات تقلبی و غلط با هدف تضعیف و تخریب اهداف خاص یا ایجاد تبعات منفی شناخته می‌شود، می‌تواند کمی دشوار و پیچیده باشد. برای شناسایی اطلاعات تخصصی، می‌توانید مراحل و روش‌هایی که در ادامه می‌آید را دنبال کنید.

- بررسی منابع: مراجعه به منبع اصلی اطلاعات و شناسایی ارائه‌دهندگان آن مهم

است.

- تحلیل منبع: بررسی تاریخچه و پیشینه منبع اطلاعات بسیار مهم است. منابعی که پیش از این نیز اطلاعات تخصصی نادرست ارائه داده بودند کاملاً ممکن است در آینده هم این کار را انجام دهند.
- ارزیابی محتوا: محتوا را با دقت بررسی کنید. علائمی مانند عدم ذکر منابع، جزئیات ناکافی، ادعاهای بی پایه یا استفاده از زبان تحریف‌آلود می‌تواند نشانه‌هایی از اطلاعات گمراه‌کننده باشند.
- تحلیل اطلاعات: سعی کنید صدق و وثاقت اطلاعات علمی و تحلیلی مرتبط با آن محتوای خاص را مشخص کنید و آن‌ها را با اطلاعات ارائه‌شده مقایسه کنید. در صورت تعارض با داده‌های علمی معتبر، احتمالاً اطلاعاتی که به ظاهر تخصصی هستند، نادرست است.
- تفکر انتقادی: توانایی تفکر انتقادی می‌تواند به شناسایی اطلاعات تخصصی کمک کند. تلاش کنید پرسش‌های چالش‌برانگیز مطرح کنید و دنبال دلایل و منابع علمی برای اطلاعات باشید.
- استفاده از منابع تحقیقی: به منابع تحقیقی اعتماد کنید. دانشگاه‌ها، مراکز تحقیقاتی، و سازمان‌های دولتی معمولاً اطلاعات علمی و تحلیلی قابل اعتماد ارائه می‌دهند.
- مشارکت با توسعه‌دهندگان تحلیلی: در موارد پیچیده‌تر می‌توانید با تحلیل‌گران، متخصصان و محققان مشارکت کنید تا از صحت اطلاعات مورد ارزیابی خود اطمینان حاصل کنید.

شناسایی اطلاعات تخصصی از اطلاعاتی که ظاهر تخصصی دارند، نیازمند دقت، تفکر انتقادی و استفاده از منابع قابل اعتماد است که در بالا به آن‌ها اشاره رفت. همچنین، آموزش افراد در زمینه تفکر انتقادی و ارزیابی اطلاعات می‌تواند به تشخیص اطلاعات تخصصی نادرست کمک کند.

پیشگیری

پیشگیری از بازنشر و پذیرفتن اطلاعات گمراه‌کننده (Disinformation) نیازمند آگاهی

افراد از تاکتیک‌های انتشار اطلاعات تقلبی و توانایی ارزیابی منابع و محتواهای منتشرشده است. ترویج دانش عمومی در مورد این مسائل و تشویق به تفکر منطقی و تحلیلی می‌تواند به مقابله با اطلاعات گمراه‌کننده یاری برساند. ضمناً اطلاعات تقلبی را گزارش کنید. اگر با یک خبر دروغ مواجه شدید، آن را گزارش دهید. این اقدام می‌تواند به پلتفرم‌های اجتماعی و سرویس‌های خبری کمک کند تا اطلاعات گمراه‌کننده (Disinformation) را از محیط‌های خود حذف کنند. همچنین افرادی که توانایی تشخیص اخبار کاذب را دارند باید به دیگران نیز آموزش دهند. این موجب ایجاد یک جامعه امن در زمینه‌ی ارائه اطلاعات می‌شود.

مقابله با اطلاعات گمراه‌کننده و اطلاعات نادرست

اطلاعات گمراه‌کننده (Disinformation) و اطلاعات نادرست (Misinformation) امروزه یکی از چالش‌های اصلی در جهان دیجیتال ما هستند. انتشار اطلاعات نادرست یا دروغ می‌تواند تأثیرات جدی بر جامعه و جهان داشته باشد. اما با توجه به مسائلی که در این مطالعه بررسی شدند، ما می‌توانیم به این نتیجه برسیم که:

- آگاهی عمومی و تعلیم و تربیت دیجیتال می‌تواند از انتشار اطلاعات گمراه‌کننده و اطلاعات نادرست تا حد زیادی جلوگیری کند. تعلیم مردم در مورد تشخیص منابع معتبر و اخبار دروغ نیز از اهمیت بالایی برخوردار است.
- استفاده از منابع معتبر و تحقیقاتی به عنوان منابع اطلاعاتی اصلی می‌تواند ما را از انتشار اخبار دروغ محافظت کند. تجارب دیگران نیز در این زمینه می‌تواند یاری‌رسان باشد.
- توسعه مهارت‌های تفکر انتقادی به ما کمک می‌کند تا اخبار کاذب را تشخیص دهیم و از تأثیرات منفی آن‌ها جلوگیری کنیم. تفکر انتقادی به ما کمک می‌کند اطلاعات را با دقت بیش‌تری ارزیابی کنیم.
- همکاری میان افراد، شرکت‌ها و دولت‌ها می‌تواند به ایجاد یک جامعه آگاه از مسائل اطلاعاتی کمک کند. این تعامل و همکاری می‌توانند به مواجهه موثر با اطلاعات گمراه‌کننده و اطلاعات نادرست یاری برسانند.

به طور خلاصه، تغییرات در عادات ما و اهمیت دادن به تعلیم و ترویج مهارت‌های تفکر انتقادی می‌تواند به ما کمک کند تا در جلوگیری از انتشار اطلاعات گمراه‌کننده و اطلاعات نادرست موفق باشیم و به جامعه‌ای اطلاعاتی و سالم برای همه دست یابیم.

استفاده جمهوری اسلامی از اطلاعات گمراه‌کننده و نادرست در برابر مخالفان و رسانه‌های مخالف

گسترش اخبار دروغین یکی از مسائل بغرنج زمان ماست. از ادعاهای سیاسی غلط تا رویدادهای ساختگی، تاثیر اطلاعات گمراه‌کننده در هر جنبه‌ای از جامعه قابل مشاهده است. اما چیزی که حتی نگران‌کننده‌تر است این است که اخیراً یک مطالعه نشان داده است که ما حتی زمانی که تمایل به اعتماد به یک منبع خاص نداریم، باز هم داوران ضعیفی در تشخیص راستی/درستی اطلاعات هستیم. این به معنای آن است که حتی زمانی که تلاش می‌کنیم اطلاعات را بررسی و تایید کنیم، امکان این که در دام بیفتیم زیاد است.

یکی از کشورهایی که به عنوان یک نمونه در خصوص این مشکل می‌تواند مورد تامل قرار بگیرد، ایران است. در ایران، دولت نقش بسیار بالایی در گسترش اطلاعات گمراه‌کننده و دروغین دارد.

حکومت جمهوری اسلامی از اخبار دروغین به طور گسترده‌ای استفاده می‌کند و از تاکتیک‌هایی نظیر قطع دسترسی به اینترنت، به‌ویژه در مواقع حساس سیاسی، استفاده می‌کند. این تاکتیک موجب محدود شدن صدای مخالفان و در عین حال گسترش اخبار هدفمند و مورد علاقه حکومت می‌شود و به حکومت این امکان را می‌دهد که روایت مورد علاقه خود را پخش کند و نسخه خود از رویدادها را بپراکند.

حکومت ایران یکی از حکومت‌های مشهور در استفاده از اخبار دروغین و اطلاعات گمراه‌کننده است که به انتشار ویدیوهای هدفمند، تصاویری که از زاویه‌های خاصی گرفته شده‌اند و نیز نمایش چیزهایی که اساساً واقعیت ندارند، مشهور و معروف است.

از دیگر تاکتیک‌هایی که حکومت جمهوری اسلامی به کار می‌برد، اتهام‌زنی به خبرنگاران است؛ از جمله اتهامی به نام همکاری با نهادهای خارجی. اتهامی که به منظور ساکت کردن صداهای مخالف استفاده می‌شود. مثالی برجسته از این اتهام‌زنی، تلاش مشترک وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی و فرماندهی اطلاعات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در اتهام‌زنی به دو خبرنگار - نیلوفر حامدی و الهه محمدی - است که اخبار مربوط به قتل مهسا/ژینا امینی را بازتاب دادند؛ این دو نهاد اطلاعاتی مدعی شدند این دو خبرنگار این فرصت را برای سازمان سیا فراهم کردند تا گزارش‌های خود برای «تشدید فشارهای خارجی» را ترتیب دهند. این اتهامات اگرچه احمقانه هستند ولی در عین حال تلاشی هستند برای غیرمعتبر کردن و کم‌ارزش کردن اعتراضات داخلی.

حکومت جمهوری اسلامی همچنین اخبار دروغین و اطلاعات گمراه‌کننده را با هدف حمله به دیگر کشورها و جوامع منتشر می‌کند. به عنوان مثال، جمهوری اسلامی خود را به عنوان هدف و قربانی یک توطئه سیاسی و کمپین‌های ضدایران نمایش می‌دهد؛ کمپین‌هایی که اساساً وجود خارجی ندارند.

این دست ادعاهاست که نشان می‌دهد ایران به واسطه جمهوری اسلامی تبدیل به یک مرکز برای اخبار دروغین و اطلاعات گمراه‌کننده شده است.

این اقدامات توسط دولت جمهوری اسلامی نه تنها گسترش اخبار واقعی و صداهای مخالف را محدود می‌کند، بلکه به حکومت این امکان را می‌دهد که بر روایت خود تسلط داشته باشد و باورهای عمومی را نیز شکل دهد. در نبود آزادی مطبوعات، در بسیاری مواقع برای مردم نیز امکان تجزیه و تحلیل انتقادی اطلاعات رسیده از رسانه‌های دولتی وجود ندارد.

فقدان آزادی مطبوعات در ایران به خوبی پیداست. بر اساس فهرستی که سازمان گزارشگران بدون مرز در سال ۲۰۲۲ از شاخص آزادی مطبوعات در جهان ارائه داد، ایران در میان ۱۰ کشوری قرار داشت که بدترین وضعیت را از منظر آزادی مطبوعات داشتند. بنا به گفته این سازمان، ایران «یکی از سخت‌ترین کشورها برای خبرنگاران» است. به

علت کنترل دولت بر چگونگی نشر و گسترش اطلاعات، برای مردم بسیار دشوار است تا حقیقت را از دروغ تشخیص دهند و همچنین برای خبرنگاران نیز بسیار سخت است که بدون هراس از انتقام‌گیری حکومت، گزارش‌های حقیقی را بازتاب دهند.

بهره‌گیری حکومت جمهوری اسلامی از اخبار دروغین و اطلاعات گمراه‌کننده به مسائل داخلی محدود نمی‌شود. این حکومت با هدف حمله به دیگر کشورها نیز اطلاعات نادرست و گمراه‌کننده منتشر می‌کند. همان‌طور که آمد جمهوری اسلامی خود را به عنوان یک هدف مهم و قربانی توطئه‌های سیاسی و کمپین‌های ضدایران دروغین نشان می‌دهد و اغلب نیز به عوامل خارجی مانند ایالات متحده یا اسرائیل به عنوان منبع این کمپین‌ها اشاره می‌کند و از چنین اتهام‌زنی و ایجاد فضای مظلوم‌نمایانه‌ای از خود، به عنوان توجیهی برای اقدامات خود بهره می‌گیرد اما بررسی دقیق‌تر این ادعاها نشان می‌دهد که اغلب بی‌اساس هستند و در واقع برای فرافکنی مورد استفاده قرار می‌گیرند تا اذهان از مسائل اساسی و پراهمیت کشور منحرف شوند.

همه‌گیری کووید-۱۹، حملات سایبری و برنامه هسته‌ای، از جمله دیگر مواردی هستند که حکومت ایران در مسائل مربوط به آن‌ها اطلاعات نادرست یا گمراه‌کننده منتشر کرده است و می‌کند و نیز مدام به کشورهای دیگر افترا می‌زند. مشخصاً درباره برنامه هسته‌ای، حکومت ایران تلاش می‌کند با ارائه اطلاعات نادرست، خود را از تحریم‌های بین‌المللی دور سازد.

از باب تاکید خوب است این نکته بازگو شود که جمهوری اسلامی، کشور ایران را به یک مرکز برای اخبار دروغین و اطلاعات گمراه‌کننده منتشر کرده است. استفاده حکومت از اطلاعات گمراه‌کننده نه تنها مردم و دیگر کشورها را گمراه می‌کند، بلکه اعتبار اطلاعات دقیق را زیر سؤال می‌برد و تشخیص میان حقیقت و دروغ را دشوارتر می‌کند.

البته استفاده از اخبار دروغین و اطلاعات گمراه‌کننده توسط حکومت ایران چیز جدیدی نیست؛ این امر یک ویژگی ثابت در این حکومت برای دهه‌ها بوده است. با افزایش رسانه‌های اجتماعی و اینترنت، قابلیت این حکومت برای گسترش اطلاعات نادرست و گمراه‌کننده حتی قدرتمندتر شده است.

همان‌طور که آمد استفاده از اخبار دروغین و اطلاعات گمراه‌کننده توسط حکومت ایران محدود به سطح داخلی نیست، بلکه به صورت بین‌المللی نیز بازتاب پیدا می‌کند.

حکومت ایران به صورت مکرر از این تاکتیک استفاده کرده است تا از نقاط ضعف خود منحرف شود، جرائم خود را انکار کند و یک داستان مناسب برای منافع خود ارائه دهد. در ماه اکتبر ۲۰۲۳، گزارشی در رسانه‌های اجتماعی فارسی منتشر شد مبنی بر این‌که مقامات ایرانی روزانه با پنج پرواز چارتر از کشور به مقصد کشورهای چین و ونزوئلا فرار می‌کنند. این خبر به سرعت در رسانه‌های فارسی‌زبان خارج از ایران پخش شد و حتی رسانه‌های بین‌المللی مانند دیلی اکسپرس و فاکس نیوز نیز این خبر را پوشش دادند. این خبر در حالی توجه رسانه‌های مختلف را جلب کرد که در همان زمان دولت مشغول سرکوب شدید اعتراضات ضد حکومتی بود. اگرچه این خبر در آغاز توجه زیادی را جلب کرد ولی هیجان ناشی از آن به سرعت خوابید؛ زیرا به‌زودی روشن شد که مقامات نه تنها از کشور فرار نکرده‌اند بلکه مشغول سرکوب شدید اعتراضات هستند. انتشار این اطلاعات گمراه‌کننده موجب شد خبرهای مربوط به سرکوب مخالفان توجه کم‌تری دریافت کند.

تبلیغات دروغین به عنوان یک وسیله تبلیغاتی

البته هم‌زمان با این‌که رسانه‌های مخالف با بی‌دقتی اخبار دروغی همچون فرار مقامات جمهوری اسلامی را پوشش می‌دادند، متخصصانی در حوزه رسانه بودند که این دست گزارش‌ها را به شدت مورد انتقاد قرار می‌دادند و درباره کمپین اطلاعات دروغین و گمراه‌کننده که از سوی مقامات جمهوری اسلامی در حال اجرا بود، هشدار می‌دادند.

یک استاد دانشگاه ایرانی - که خبرنگار بازنشسته نیز بود - در همین زمینه به The New Arab گفت: «برای من روشن بود که این گزارش‌ها جعلی هستند. با چند سوال منطقی، هر خبرنگاری می‌توانست متوجه شود که پشت این اطلاعات چه می‌گذرد. ... چرا ونزوئلا؟ وقتی می‌توانند به راحتی به لبنان، عراق، چین یا روسیه بروند؟ علاوه بر این، بیش‌تر فرزندان مقامات در حال حاضر در کانادا، ایالات متحده و کشورهای اروپایی زندگی می‌کنند و اگر نیاز شود، می‌توانند والدین خود را پناه دهند. پس چرا باید به ونزوئلا بروند؟» به گفته این متخصص رسانه، اخبار مربوط به پروازهای چارتر به مقاصد همچون ونزوئلا یک کمپین اطلاعات نادرست برای تخریب اعتبار و قابلیت رسانه‌های مخالف حکومت بود.

این خبرنگار بازنشسته به این نکته نیز اشاره کرد که وقتی سطح خشونت در دهه

۶۰ را به یاد بیاوریم می‌بینیم جمهوری اسلامی در جریان خیزش زن، زندگی، آزادی از همه ظرفیت‌های سرکوب خود استفاده نکرد. او بر این اساس یادآور می‌شود که: «چرا باید پیش از استفاده از همه وسایلی که دارند، از کشور فرار کنند؟ از زمان انقلاب ۱۳۵۷ این حکومت ثابت کرده است به قیمت کشتن هزاران نفر نیز حاضر است در قدرت بماند. پس چرا احتمال ندهیم یک بار دیگر نیز هزاران نفر را به قتل برسانند جای این که به صورت داوطلبانه قدرت خود را به مخالفان واگذار کنند؟»

نکته‌ای که در این جا شایسته تاکید است این است که گسترش اخبار دروغین و نیز انکار اطلاعات معتبر و همچنین ارائه اطلاعات گمراه‌کننده به منظور بی‌اعتبارسازی رسانه‌های مخالف، از روش‌هایی بوده است که مقامات جمهوری اسلامی به صورت مکرر طی همه این سال‌ها از آن استفاده کرده‌اند. طی اعتراضات سال ۱۴۰۱ نیز این دست روش‌ها به همراه تکنیک‌های سنتی مانند نصب تابلوهای بسیار بزرگ حمایتی از حکومت در شهرها یا سانسور اخبار درباره اعتراضات ضدحکومتی و همچنین پخش اعتراف‌های اجباری مخالفان به کار گرفته شدند.

کمپین‌های دروغین و گمراه‌کننده

از دیگر اخبار دروغین و گمراه‌کننده طی سال ۱۴۰۱ و خیزش مشهور آن سال می‌توان از مرگ زیر شکنجه حسین فیروزی، ترور قاضی مشهور ابوالقاسم صلواتی و نیز شکستن پای یک فعال حقوق بشر، حسین رونقی، حین بازداشت نام برد. هنگامی که رسانه‌های مخالف فریب این اطلاعات گمراه‌کننده را خوردند، رسانه‌های حکومتی وجه دروغین این اطلاعات را فاش کردند تا پروسه بی‌اعتبارسازی رسانه‌های مخالف را به انجام برسانند.

یک ویراستار سابق در بخش فارسی بی‌بی‌سی که با The New Arab صحبت کرد، توضیح می‌دهد که زمانی که تکنیک‌های قدیمی سانسور از منظر جمهوری اسلامی ناکارآمد شدند، این حکومت، گسترش اطلاعات نادرست را بیش‌تر مورد توجه قرار داد: «با ظهور شبکه‌های ماهواره‌ای و استفاده گسترده از اینترنت در ایران، دولت نمی‌تواند با سانسور، جریان آزاد اطلاعات را قطع کند. بنابراین، سعی می‌کند مشخص کردن اطلاعات نادرست از حقیقت را دشوار کند.»

به گفته این خبرنگار، شایعات و آلودگی اطلاعات مخاطبان را گمراه می‌کند و اعتماد

به رسانه‌هایی که مقابل روایت رسمی حکومت می‌ایستند را با دست‌انداز مواجه می‌کند: «تکنیک دیگری که به طور اصلی در رسانه‌های اجتماعی استفاده می‌شود، ایجاد حجم عظیمی از اطلاعات است. با مخلوطی از حقیقت و اطلاعات غلط و با سیلابی از اطلاعات، آن‌ها فضای هیجان‌آلود آنلاین را به جهت‌هایی که می‌پسندند منحرف می‌کنند.»

حسین رونقی، که پس از بازداشت خود در تابستان ۱۴۰۱ توسط یکی از این کمپین‌ها هدف قرار گرفته بود، در یک پست در تلگرام درباره روش‌هایی نوشت که دستگاه امنیتی انتخاب کرده بود تا خانواده‌اش را تبدیل به منبع اطلاعات دروغین سازند. پس از بازداشت رونقی در تابستان ۱۴۰۱، منابعی به خانواده او خبر دادند که ماموران امنیتی هنگام بازداشت، هر دو پای او را شکستند. خانواده رونقی که عمیقاً نگران سلامت پسرشان بودند، این خبر را به رسانه‌های فارسی‌زبانی که در خارج از کشور پخش می‌شدند، گزارش دادند. رونقی در توضیح بیش‌تر پیرامون این کمپین اطلاعات دروغ می‌گوید: «برای پنهان کردن حقیقت، تا ۳۹ روز به من اجازه تماس با خانواده‌ام را ندادند. ... آن‌ها تمام راه‌ها را برای من بسته بودند تا نتوانم با خانواده‌ام تماس بگیرم و به آن‌ها بگویم که فقط پای چپم آسیب دیده است. ... زیرا کمپین اطلاعات نادرست آن‌ها این هدف را دنبال می‌کرد که خانواده من، خبرنگاران و رسانه‌هایی که وضعیت زندانیان سیاسی را پوشش می‌دهند، بی‌اعتبار شوند.»

کلام آخر

اخبار دروغین یک مسئله پیچیده و دوربرد است که به شدت می‌تواند بر جامعه تاثیر بگذارد. کنترل دولت بر انتشار اطلاعات و استفاده از اخبار دروغین و اطلاعات اشتباه به منظور خاموش کردن نظرات مخالف، کنترل روایت‌ها و شکل‌دادن به عقاید عمومی از جمله راه‌های آن است. عدم وجود آزادی مطبوعات در ایران، مسئله‌ای است که ارزیابی انتقادی اطلاعات منتشرشده توسط رسانه‌های دولتی را برای عموم مردم دشوارتر می‌کند.

علاوه بر این، تظاهر مکرر جمهوری اسلامی به این‌که هدف و قربانی توطئه‌های سیاسی و کمپین‌های دروغین ضدايران قرار گرفته، توجه را از اقدامات دولت منحرف کرده و عوامل خارجی را مقصر می‌کند. با این حال، بررسی دقیق‌تر این ادعاها نشان می‌دهد که ایران یک مرکز برای اخبار دروغین و اطلاعات اشتباه است، به‌ویژه زمانی که این اطلاعات

علیه دیگر کشورها و جوامع به کار گرفته می‌شوند. حفظ هوشیاری و توانایی تشخیص اخبار دروغین و اطلاعات نادرست و گمراه‌کننده برای مقابله با این مسئله پیچیده بسیار ضروری است. هدف اصلی بایستی به‌دست‌آوردن قدرت تفکیک میان دروغ و حقیقت باشد؛ به‌ویژه در کشورهایی که دولت کنترل انتشار اطلاعات را در دست دارد و آزادی مطبوعات نقض می‌شود.

منابع

- [Explainer: How authorities use disinformation against Iranian dissidents and opposition media](#)
- [iran: A Hub of Disinformation? Understanding the government's use of fake news](#)
- [News: Fake News, Misinformation & Disinformation](#)
- [RISE ABOVE: Countering misinformation and disinformation in the crisis setting](#)
- [Dealing with propaganda, misinformation and fake news](#)

